

УДК 330.341

ІНСТИТУЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ТА ІНСТРУМЕНТИ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ УКРАЇНИ

Волошин В. І.

Кандидат економічних наук, директор Регіонального філіалу Національного інституту стратегічних досліджень у м. Львові.

Шехлович А. М.

Аспірант Національного інституту стратегічних досліджень.

Анотація. У статті розглянуто стан інноваційної діяльності в Україні, визначено основні чинники, що перешкоджають активізації суб'єктів підприємницької діяльності у інноваційній сфері: недосконалість інституційного забезпечення інноваційної безпеки у правовій сфері, невизначеність організаційно-економічних механізмів управління інноваційними процесами економіки, несформованість дієвих фінансових стимулів для зростання обсягів інноваційних витрат, відсутність інституційних умов для розвитку інноваційної інфраструктури, трансферу технологій, неналежний рівень інформаційного забезпечення інноваційної діяльності та ін. У статті проведено аналіз ефективності інституційного забезпечення інноваційної безпеки України за такими механізмами, методами та інструментами, як: інституційно-правові, інституційно-економічні, інституційно-організаційні механізми та інструменти, методи прямого та непрямого управління інноваційною безпекою. Запропоновано рекомендації щодо заходів з активізації інноваційної діяльності в Україні.

Ключові слова: інноваційна безпека, інноваційна діяльність, інституційні механізми та інструменти, система інституційного забезпечення.

Постановка проблеми. В умовах переходу від індустріальної до постіндустріальної економіки становлення інноваційної моделі економічного розвитку держави передбачає формування ефективного інституційного середовища стимулювання інтеграції науково-дослідної та виробничої сфери з метою активізації інноваційної діяльності. Йдеться про систему ефективно функціонуючих державних і недержавних інститутів підтримки і стимулювання розвитку інноваційної діяльності, безпеки інноваційної сфери та впровадження її результатів, формування нормативно-правового, інтелектуально-кадрового, ресурсного та фінансово-інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності.

Необхідність удосконалення інституційних механізмів забезпечення інноваційного розвитку для країн з трансформаційною економікою обумовлено відсутністю або низьким рівнем дієвості окремих важливих інститутів системи інноваційної безпеки, що в свою чергу, призводить до посилення загроз економічній безпеці, через погіршення місця країни в системі міжнародного поділу праці, втрату позицій вітчизняних виробників на внутрішньому ринку, технологічне відставання та ускладнення умов для формування і ефективного використання знань, інвестиційних та інноваційних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У пострадянських країнах процес досліджень теоретико-методологічних засад інституційного забезпечення інноваційного розвитку економіки розпочався лише у другій половині 1990-х рр. та характеризується

здебільшого екстенсивним та фрагментарним характером розвитку, який базується на активному використанні результатів зарубіжних досліджень, їх експлуатації, а також трансплантації інститутів інноваційної сфери. Відомими результатами дослідження розробки інституційних механізмів та інструментів стимулювання інноваційної активності та технологічного розвитку у процесі ринкової трансформації економіки стали праці українських економістів Д. Буркальцевої, В. Липова, В. Гейця, О. Гордєєва, А. Гуменюка, В. Новицького, В. Семиноженка, М. Флейчук, А. Чухна, О. Шкурупія. Підходи вітчизняних науковців до інтерпретації функціональної сутності та значущості інституційного механізму забезпечення інноваційної безпеки як елементу системи економічної безпеки держави полягають у тому, що він є органічною складовою системи державного управління, тобто його структурною частиною, потрібною для узгодження суспільних, групових та особистих інтересів, забезпечення розвитку національної економіки на засадах інноваційно-технологічного розвитку. Однак варто зауважити, що на сьогодні проблема інституційного забезпечення інноваційної безпеки досліджена недостатньо, тому існує об'єктивна необхідність наукової роботи у цьому напрямі.

Тому **метою** статті є удосконалення інституційних механізмів та інструментів забезпечення інноваційної безпеки держави. *Завданнями* статті є: проаналізувати стан інноваційної діяльності в Україні; визначити основні чинники, що перешкоджають активізації інноваційної діяльності; провести аналіз ефективності інституційного забезпечення інноваційної безпеки України; запропонувати рекомендації щодо удосконалення інституційного забезпечення інноваційної діяльності в Україні.

Основні результати дослідження. На сьогодні Україна володіє значним потенціалом науково-технологічного та інноваційного розвитку, за індексом розвитку людського потенціалу країна посідає 78-е місце серед 178-х країн світу, індекс рівня освіти населення навіть дещо перевищує середній індекс країн Східної Європи та СНД. Проте рівень використання результатів науково-дослідних робіт та інноваційної діяльності в цілях посилення життєздатності та конкурентоспроможності суб'єктів реального сектору національної економіки є недостатнім. Як наслідок маємо технологічне відставання, нерозвиненість внутрішнього ринку високотехнологічної продукції та зниження рівня економічної безпеки держави [1, с. 54].

Світовий досвід свідчить, якщо у ВВП держави частка інноваційної продукції складає менше 20%, то національна економіка втрачає конкурентоспроможність. Відповідний європейський показник становить 25-35% обсягу ВВП, в Китаї – 40%. В Україні зростання ВВП на основі нових технологій становить лише 0,7%, що потребує вжиття термінових стимулюючих заходів з метою активізації інноваційної діяльності в Україні з боку держави, оскільки сучасні механізми саморегулювання вітчизняного ринкового середовища неспроможні самостійно забезпечити прогресивні структурні зрушення у інноваційно-технологічній сфері розвитку економіки [2, с. 522].

Протягом 2007-2012 рр. інноваційний розвиток промисловості України характеризувався нестабільністю (табл. 1). Водночас, незважаючи на певну позитивну динаміку, в Україні показники інноваційного розвитку відстають від аналогічних світових значень. Так, у провідних країнах світу – США, Японії, Німеччині та Франції – частка інноваційно активних підприємств коливається в межах 70-80%, у країнах ЄС частка суб'єктів господарювання, що впроваджують інновації, вчетверо більша, ніж в Україні.

У 2012 р. частка інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції становила 3,3% (у 2007 р. – 6,7%), частка експорту інноваційної продукції – 36,9% (у 2007 р. – 36,5%), обсяг імпорту високотехнологічної продукції перевищував

обсяг її власного виробництва, частка високотехнологічної продукції у товарному експорті з України становить 0,9%, тоді як з Китаю – 20%.

Таблиця 1.
Характеристика інноваційної діяльності в Україні у 2007-2012 рр.

Показники	Роки						Темпи зростання (%) показника 2012 р. до	
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2007	2011
Частка промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, %	14.2	13	12.8	13.8	16.2	17.4	3.2	1.2
Частка підприємств, що впроваджували інновації до загальної частки промислових підприємств, %	11.5	10.8	10.7	11.5	12.8	13.6	2.1	0.8
Загальний обсяг витрат на здійснення інноваційних робіт, млн. грн.	10821.0	11994.2	7949.9	8045.5	14333.9	11480.6	659.6	-2853.3
Частка інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	6.7	5.9	4.8	3.8	3.8	3.3	-3.4	-0.5
Частка реалізованої інноваційної продукції за межі України до загального обсягу реалізованої інноваційної продукції, %	36.5	51.6	42	40.7	29.8	36.9	0.4	7.1

Джерело: складено за: [3-8].

За часткою підприємств, що займалися інноваціями, Україна значно поступається розвиненим країнам. Так, у 2012 р. інноваційною діяльністю у промисловості займалися 17,4% суб'єктів підприємницької діяльності від загальної кількості промислових підприємств (у 2011 р. – 16,2%), що свідчить про поступове поживавлення інноваційної діяльності у посткризовий період. Проте в інноваційній сфері основною проблемою залишається низький рівень інноваційної активності суб'єктів малого та середнього бізнесу (лише 6% малих та 16% середніх промислових підприємств в Україні є інноваційно активними, тоді як, наприклад, у Польщі – понад 30%) [9].

На наше переконання, одним з чинників низької ефективності вітчизняної економічної політики у сфері стимулювання інновацій є недостатня роль держави у фінансуванні інноваційної діяльності в Україні, адже частка витрат на фінансування цих заходів з державного бюджету становила у 2011 р. лише 1,0%, з місцевих бюджетів – 0,1%, позабюджетних фондів – менше 0,1%. В той же час, малими залишаються й частки інноваційно активних промислових підприємств, які скористалися державним фінансуванням. У 2011 р. таких було 2,4% (1,6% отримували кошти з державного бюджету, 1,7% – з місцевих та

0,1% – з позабюджетних фондів). При цьому зберігається тенденція до зменшення частки фінансування інноваційної діяльності за власні кошти підприємств з 74% у 2007 р. до 53% у 2011 р. Відповідно органам державного управління усіх рівнів необхідно активізувати діяльність як прямого, так і опосередкованого стимулювання залучення інвестиційних ресурсів в інноваційні процеси. Держава повинна не лише декларувати привабливі для суб'єктів інноваційної діяльності умови введення бізнесу, а й забезпечити дієві механізми пільгового оподаткування учасників інноваційного процесу та бюджетного фінансування інноваційної діяльності.

З іншого боку, однією із причин негативних тенденцій в інноваційній сфері є недосконале інституційне забезпечення та неефективний механізм державного регулювання інноваційної діяльності в частині дотримання ключових положень інституційного базису, зокрема законодавства. Вітчизняна нормативна компонента інституційного базису інноваційної діяльності була доповнена Законами України «Про інноваційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні», «Про загальні засади створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)», «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій», «Про наукові парки», в яких задекларовано низку регуляторних заходів та інструментів, спрямованих на створення, вдосконалення та забезпечення функціонування інноваційної інфраструктури; стимулювання підприємств, які розробляють та впроваджують інновації; надання державних гарантій погашення інноваційними підприємствами кредитів комерційних банків; підвищення захисту майнових прав на вітчизняні технології. Дані законодавчі та нормативно-правові акти сформували законодавчу-правову основу інноваційного розвитку економіки. Проте, наявність істотних недоліків, пов'язаних із неефективністю законодавчо-правового управління інноваційними процесами на всіх рівнях системної ієрархії, актуалізують необхідність удосконалення елементів системи інституційно-правового забезпечення інноваційної безпеки України.

Іншим важливим недоліком є і те, що в Україні так і не завершено процес формування організаційної компоненти інституційного забезпечення інноваційної діяльності. Йдеться про сукупність державних організацій, установ, приватних підприємств, громадських, асоціативних об'єднань, орієнтованих на досягнення цілей і виконання завдань стратегій інноваційного розвитку. Так, в Україні на інноваційний розвиток спрямовується діяльність наукових центрів Національної академії наук України, Міністерства економічного розвитку та торгівлі, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, обласних підрозділів Українського науково-дослідного інституту науково-технічної і економічної інформації, проте жодна з цих структур не є відповідальною за інноваційну політику як єдиний представник уряду [10]. Крім нерозвиненості ієрархічних вертикалей інститутів управління інноваційними процесами на усіх рівнях, несформованою залишається підсистема недержавного забезпечення інноваційної безпеки. Натомість, практично не стимулюється та ініціюється створення технопарків та інших суб'єктів інноваційної інфраструктури (технополісів, інноваційних кластерів, венчурних фондів, бізнес-інкубаторів). Як наслідок, суб'єкти інноваційної інфраструктури, з метою зниження ризиків, надають перевагу короткостроковим кредитам і фінансуванню низькотехнологічних галузей (будівництво, нерухомість).

Крім того, на сьогодні суттєвим недоліком інституційного управління інноваційними процесами економіки є незавершеність формування та непрозорість процесу стратегічного програмування, відсутність доступу суб'єктів інноваційної діяльності до інформації

про попит та пропозицію інноваційної продукції, що безпосередньо пов'язана з організаційним та інформаційним забезпеченням інноваційної діяльності.

Таким чином, підвищення ефективності функціонування національної економіки, модернізація виробництва, посилення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках та забезпечення економічного зростання на основі інноваційної моделі розвитку потребують активізації дій держави у сфері удосконалення інституційно-правових, інституційно-організаційних, інституційно-економічних механізмів та інструментів управління інноваційною безпекою (рис. 1).

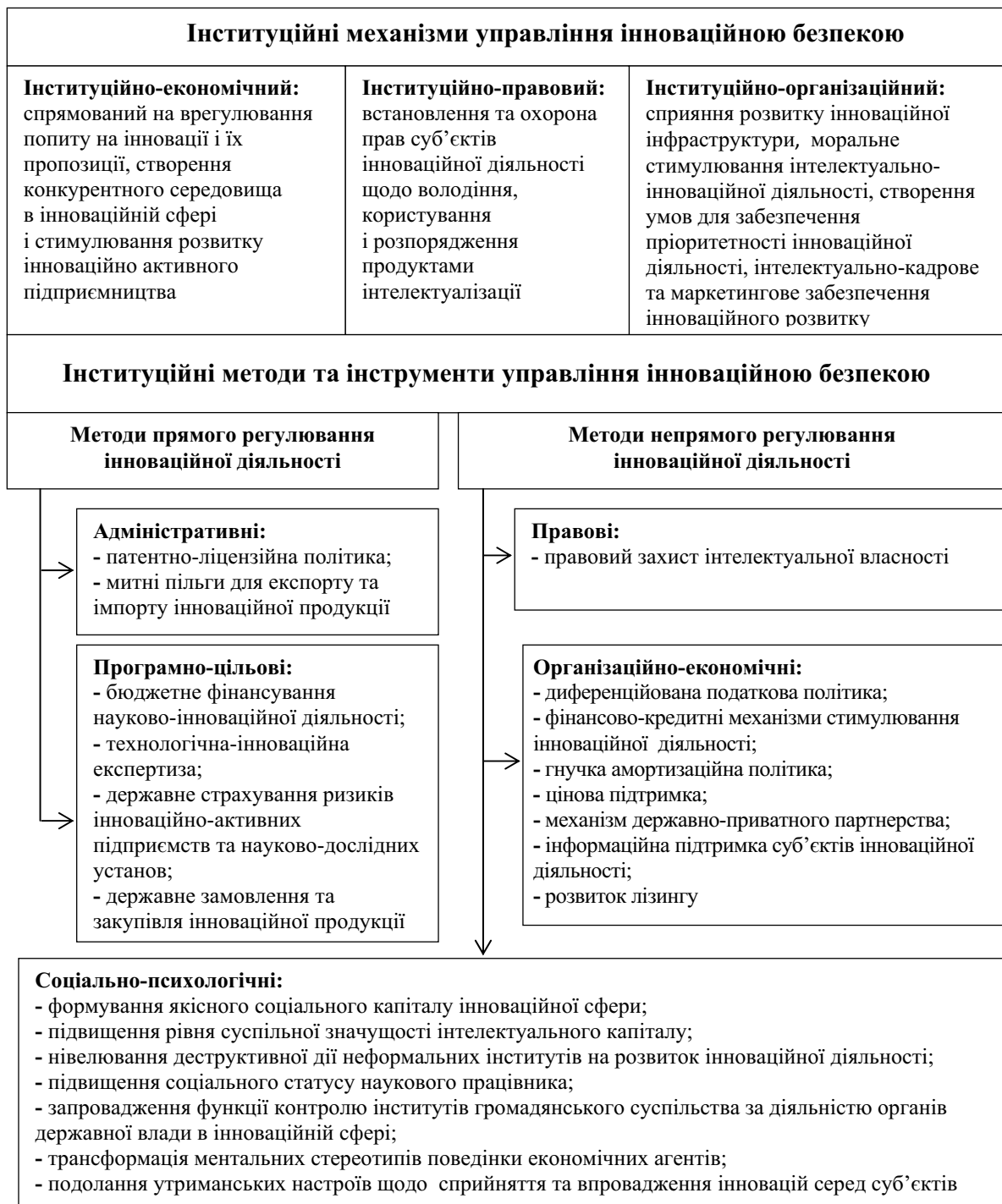

Рис. 1. Узагальнення теоретико-методичних основ інституційних механізмів управління інноваційною безпекою України.

Джерело: авторська розробка.

За результатами проведених досліджень, можемо зробити такі висновки та рекомендації щодо заходів з активізації інноваційної діяльності в Україні:

1. Формування інституційно-правового базису на різних рівнях ієрархії управління інноваційною безпекою необхідно здійснювати шляхом реалізації інститутами: 1) механізмів прийняття рішень – сукупність інституційно-правових принципів розподілу повноважень суб'єктів різних рівнів системи управління інноваційною сферою, яка б здійснювала регулюючий вплив на суб'єктів інноваційної діяльності, створювала стимули для інвестування в інновації; 2) мотиваційних механізмів – розроблення правил та механізмів реалізації управлінських рішень; 3) інформаційних механізмів – створення інститутів здійснення моніторингу державної політики у сфері інноваційної безпеки та контролю за виконанням прийнятих рішень з метою підвищення рівня керованості інноваційною сферою.

2. Серед базових заходів в межах інституційно-організаційного механізму управління інноваційною безпекою держави необхідно виділити: 1) узгодження та підвищення ефективності діяльності державних інститутів інноваційної сфери та створення компетентних підрозділів на різних рівнях управління інноваційною безпекою; 2) недержавне управління інноваційною безпекою з метою підвищення ефективності функціонування інститутів інноваційної сфери через зниження транзакційних витрат; 3) формування інститутів громадянського суспільства, діяльність яких повинна бути спрямована на здійснення контролю за діяльністю державних органів влади та експертизи проектів нормативно-правових актів та стратегічних документів; 4) розроблення, узгодження та впровадження програм, концепцій, положень з реалізації стратегічних пріоритетів інноваційної безпеки держави; 5) інформаційне забезпечення інноваційного розвитку держави через створення інформаційно-аналітичних центрів збору, аналізу та розповсюдження інформації про стан інноваційної безпеки на різних рівнях управління державою; 6) формування інституційних умов для розвитку інноваційної інфраструктури; 7) ідеологічні заходи формування і ствердження постіндустріальної технологічної культури.

3. Інституційно-економічні механізми мають бути зорієнтовані на розроблення системи пріоритетів та стимулів, для зростання обсягів інноваційних витрат, шляхом реалізації наступних заходів: стимулювання державою створення спеціалізованих інноваційних банків та фондів довгострокового кредитування інноваційних проектів; використання диференційованої ставки податку на прибуток; створення системи пільгового рефінансування; заохочення фінансових інститутів до купівлі акцій підприємств, що виробляють інноваційну продукцію; зниження норми резервування для комерційних банків, які здійснюють кредитування інноваційних проектів та ін.

Зауважимо, що лише комплексне поєднання і реалізація запропонованих механізмів та інструментів на всіх рівнях системної ієрархії управління інноваційною безпекою дасть змогу сформувати цілісну систему у сфері удосконалення інституційного забезпечення інноваційної безпеки держави.

Список використаної літератури

1. Макогон Ю. Стратегія інноваційного розвитку України в контексті інтеграції до Європейського Союзу [Текст] / Ю. Макогон, Є. Медведкіна // Журнал європейської економіки. – 2008. – Том 7 (№ 1). – С. 43-56.
2. Економічна безпека держави / За заг. ред. д. е. н., проф., члена-кореспондента НАН України О. С. Власюка, д. е. н., проф. А. І. Мокія. Львів: Апріорі, 2013. – 836 с.

3. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні / Державна служба статистики України. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2008. – 361 с.
4. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні / Державна служба статистики України. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2009. – 347 с.
5. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні / Державна служба статистики України. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2010. – 347 с.
6. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні / Державна служба статистики України. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2011. – 282 с.
7. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні / Державна служба статистики України. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2012. – 305 с.
8. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні / Державна служба статистики України. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2013. – 287 с.
9. Скиба М.В. Щодо першочергових заходів з активізації інноваційної діяльності в Україні: Аналітична записка / М.В. Скиба [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/654>.
10. Гунчак Н. В. Ефективність системи державного регулювання інтелектуалізації економіки України / Н. В. Гунчак // Науковий вісник НЛТУ України. – 2013. – Вип. 23.1. – С. 237-242. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvntlu_2013_23.1_39.pdf.

INSTITUTIONAL MECHANISMS AND TOOLS FOR INNOVATIVE SECURITY OF UKRAINE

Voloshyn V.

PhD, Director of the Regional Branch of the National Institute for Strategic Studies in Lviv.

Shekhlovych A.

Graduate student of the National Institute for Strategic Studies.

Abstract. *The article reviews the state of innovation activity in Ukraine, determines the main factors which prevent the activation of businesses in the innovation field: the imperfect of institutional support of innovative safety in the legal field, the uncertainty of organizational and economic mechanism of management by innovation processes in the economy, the unformed effective financial incentives for the growth of innovation costs, the lack of institutional conditions for the development of innovation infrastructure, technology transfer, the low level of information support innovation and so on. The article analyzes the effectiveness of institutional support innovative safety of Ukraine by such mechanisms, methods and tools as: institutional-legal, institutional-economic, institutional-organizational mechanisms and instruments of direct and indirect methods of managing innovative safety. It was recommended actions to intensify innovation activity in Ukraine.*

Key words: *innovative safety, innovation activities, institutional mechanisms and instruments, institutional support system.*

Referances

1. Makogon J. The strategy of innovative development of Ukraine in the context of integration into the European Union [Text] / J. Makogon, E. Medvedkin // Journal of the European economy. – 2008 – Volume 7 (№ 1). – P. 43-56.

2. The economic security of the state / Under the general editorship of doctor of Economics, professor, corresponding Member of NAS of Ukraine O.S. Vlasjuk, doctor of Economics, professor A.I. Moky. Lviv: Apriori, 2013. – 836 p.
3. Statistical Yearbook «Research and Innovation in Ukraine / State Statistics Service of Ukraine. – K. : SE «Information and Publishing Center State Statistics Committee of Ukraine», 2008 – 361 p.
4. Statistical Yearbook «Research and Innovation in Ukraine / State Statistics Service of Ukraine. – K. : SE «Information and Publishing Center State Statistics Committee of Ukraine», 2009 – 347 p.
5. Statistical Yearbook «Research and Innovation in Ukraine / State Statistics Service of Ukraine. – K. : SE «Information and Publishing Center State Statistics Committee of Ukraine», 2010 – 347 p.
6. Statistical Yearbook «Research and Innovation in Ukraine / State Statistics Service of Ukraine. – K. : SE «Information and Publishing Center State Statistics Committee of Ukraine», 2011 – 282 p.
7. Statistical Yearbook «Research and Innovation in Ukraine / State Statistics Service of Ukraine. – K. : SE «Information and Publishing Center State Statistics Committee of Ukraine», 2012 – 305 p.
8. Statistical Yearbook «Research and Innovation in Ukraine / State Statistics Service of Ukraine. – K. : SE «Information and Publishing Center State Statistics Committee of Ukraine», 2013 – 287 p.
9. Skiba M.V . Towards the main actions to intensify innovation activity in Ukraine: Policy Brief / M. V. Skiba [Online], available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/654>.
10. Gunchak N. V. Efficiency of the government control system of intellectualization of economy of Ukraine / N. V. Gunchak // Scientific Bulletin NLTU of Ukraine. – 2013. – Vol. 23.1. – P. 237-242. [Online], available at: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvnlut_2013_23.1_39.pdf.

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ МЕХАНИЗМЫ И ИНСТРУМЕНТЫ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ УКРАИНЫ

Волошин В. И.

Кандидат экономических наук, директор Регионального филиала Национального института стратегических исследований в г. Львове.

Шехлович А. М.

Аспирант Национального института стратегических исследований

Аннотация. *В статье рассмотрено состояние инновационной деятельности в Украине, определены основные факторы, препятствующие активизации субъектов предпринимательской деятельности в инновационной сфере: несовершенство институционального обеспечения инновационной безопасности в правовой сфере, неопределенность организационно-экономических механизмов управления инновационными процессами в экономике, несформированность действенных финансовых стимулов для роста объемов инновационных затрат, отсутствие институциональных условий для развития инновационной инфраструктуры, трансфера технологий, ненадлежащий уровень информационного обеспечения инновационной деятельности и др. В статье проведен анализ эффективности институционального обеспечения инновационной безопасности Украины за такими механизмами, методами и инструментами, как: институционально-правовые, институционально-экономические, институционально-организационные механизмы и инструменты, методы прямого и косвенного управления инновационной безопасностью. Предложены рекомендации относительно мер по активизации инновационной деятельности в Украине.*

Ключевые слова: *инновационная безопасность, инновационная деятельность, институциональные механизмы и инструменты, система институционального обеспечения.*